

Škofjeloški rojak Gustav Pirc (1859 - 1923)

Pred prvo svetovno vojno in po njej je imel več kot 40 let vidno vlogo v kranjskem gospodarstvu in politiki škofjeloški rojak, tajnik, direktor in predsednik Kmetijske družbe za Vojvodino kranjsko in Slovenijo **Gustav (Alojz) Pirc**. Rodil se je v obrtniški družini v Škofji Loki, 20. junija 1859. Njegov oče Matej je bil obratni direktor, oženjen s Katarino Hartl; družina je bivala v Mestu št. 116 (na današnjem Mestnem trgu v Škofji Loki).¹ Študiral je na višji šoli za sadjarstvo in vinarstvo v Dečinu-Libercu, po maturi je bil leta 1882 imenovan za inštruktorja in upravnika vinogradov Kmetijske šole na Slapu pri Vipavi, leta 1884 je bil imenovan za potujočega učitelja kmetijstva in izvoljen za tajnika Kranjske kmetijske družbe, kot naslednik Janeza Bleiweisa; z družbo je bil povezan do svoje smrti 3. maja 1923.²

Kranjska kmetijska družba, njeni predsedniki, tajniki in glasila

Po marčni revoluciji sta vodila KKD predsednik Karl Würzbach (1806 – 1886) in tajnik dr. Janez Bleiweis (1808 – 1881), ki je urejal tudi družbino glasilo *Novice*. Že sredi petdesetih let so *Novice* dobivale podobo splošnega časnika z mnogimi prispevki iz družbenega, političnega in kulturnega področja. Kranjski kmetje niso bili zadovoljni z nauki Bleiweisovega kroga, ker so strokovna poročila v *Novicah* zaostajala za vsebino objav v drugih slovenskih deželah: v Gorici sta izhajali *glasili Umni gospodar in Domovina*, v Mariboru pa *Slovenski gospodar*. Na velikem zboru KKD leta 1849 je neki ud ostro zahteval, "da naj bodo *Novice* samo kmetijske"; na slavnostni seji ob stoletnici KKD je Ludvik Dimic (1842 – 1912) predlagal, da naj družba izdaja poseben

Gustav Pirc

kmetijski časopis, četrletno glasilo o strokovno-znanstvenih novostih v kmetijstvu. Janez Bleiweis je odločno branil Novice, "ki so vedno bile tudi list za omiko in poduk ljudstva" ... "da se v Novicah o kmetijskih zadevah vse nabaja, kar se zgodi po svetu in je praktično za naše ljudstvo; kdor druge kmetijske časnike prebira mora to potrditi". Leta 1869 je družba začela izdajati Naznanila v slovenskem in nemškem jeziku, sprva za uradna poročila, kasneje tudi za objavo strokovnih študij in razprav.⁴

Na občnem zboru KKD leta 1882 je novoimenovani potujoči učitelj in izvoljeni tajnik, Ernest Kramer (1854 – 1907) z vso ostrino sprožil vprašanje izdajanja slovenskega periodičnega kmetijskega lista, podobno kot sta štajerski Landbothe in Slovenski gospodar ter goriški Gospodarski list, "samo Kranjska kmetijska družba ne izdaja nobenega časopisa". Toda, vprašanje strokovnega glasila je bilo odloženo do leta 1884, do imenovanja Gustava Pirca za potujočega učitelja in njegove izvolitve za tajnika. Že istega leta je ustanovil glasilo Kranjske kmetijske družbe KMETOVALEC, ki ga je urejal 33 let, do konca leta 1917. Pirc je ves čas pisal večino vodilnih člankov, zlasti pa odgovorov na vprašanja članov. Postopoma je pridobival soavtorje izmed vodilnih strokovnjakov, ki so samoiniciativno ali po Pirčevem naročilu pisali prispevke iz tedaj pomembnih strokovnih vprašanj.⁵

Kot tajnik in od leta 1900 direktor, od 1918 generalni direktor KKD, je Pirc vodil poslovanje in upravo družbe, ustanavljal in spodbujal podružnice in organiziral preskrbo kmetijstva z reprodukcijskimi sredstvi; pri KKD je ustanovil blagovni oddelek v Ljubljani s podružnicami v Kranju, Novem mestu, Postojni in Vipavi, kjer so imeli zaloge rudninskih gnojil, krmil in modre galice; posredovale pa so nabavo vsakovrstnih strojev za pridelavo in predelavo v kmetijstvu. V tistem času so kmetije na Kranjskem nabavile največ železnih plugov, kosilnikov in mlatilnikov z geplji ter s tem olajšale najtežja dela. Rabo gnojil je Pirc pospešil s številnimi nazornimi gnojilnimi poskusi na travniku in poljščinah; od gipsa in apna je razširil poskuse s kostno moko (1887), thomasovim fosfatom in kajnitom (1893). Pri tem mu je pomagal namestnik Fran Štupar (1862 – 1936), podpirali pa so ga predsedniki družbe, zlasti Fran Povše (1845 – 1916) in Andrej Kalan (1858 – 1933) ter politika Evgen Lampe (1874 – 1918) in Ivan Šušteršič (1863 – 1925). **To je bila doba narodnega in kulturnega preporoda Slovencev in "zlata" doba kranjskega kmetijstva!** Na Pirčevo spodbudo je KKD leta 1898 ustanovila Kmetijsko kemijsko preskuševališče (sedanji Kmetijski inštitut Slovenije), leta 1908 pa Kmetijsko – gospodinjsko šolo v Ljubljani – v Marijanišču ter jo vzdrževala do 1933. leta. Napredek KKD je razviden tudi iz števila članstva: leta 1890 je imela 1500, leta 1912 pa nad 10.000, 1922 pa 30.000 rednih članov, ki so za članarino prejeli tudi glasilo Kmetovalec s prilogami.⁶

Urednik in strokovni pisatelj

Gustav Pirc je urejal **Kmetovalca** od 1884 do 1917, Kmetijske in rokodelske *Novice* pa od 1884 do 1893. Ustanovil in urejal je tudi priloge Kmetovalca: **Vrtnar**, list s podobami za šolsko vrtnarstvo in sadjarstvo (1888 – 1893), **Perutninar**, uradno glasilo samostojnega perutninarskega odseka c. kr. kmetijske družbe Kranjske (1913 – 1914) in **Konjerejec**.

Uradno glasilo samostojnega konjerejskega odseka c. k. kmetijske družbe Kranjske (1913 – 1914 in 1919 – 1922).⁷

Gustav Pirc je v štiridesetih letih v strokovnem tisku objavil na tisoče člankov, prikazov in pogovorov s člani KKD, predvsem v Novicah, Kmetovalcu in prilogah ter v Kmečkem listu, Notranjcu in Dolenjskih Novicah; izdal je več knjig in knjižic ter nekaj prevodov. Sprva je obravnaval sadjarstvo in vinogradništvo, kasneje si je prizadeval za splošni napredek kmetijstva, največ objav pa se nanaša na živinorejo in mlekarstvo.

Predvsem so ga zanimali šolski vrtovi in njihove drevesnice, gojitvene oblike sadnega drevja, zlasti sadni grm in tudi modelno oblikovane vzgoje. Za konec stoletja je predlagal sadni izbor za Dolenjsko, leta 1910 pa je izpeljal anketo o sortimentu tudi za Brkine in Vipavsko dolino.

Pred prvo obnovo vinogradov je objavil več prispevkov o dolenjskem in vipavskem vinu: razpravljal je o vinskih kupčijah, o rebuli in cvičku, kasneje še o trtnicah francoskega sistema.

Kot predstavnik Liebigove mineralne teorije si je prizadeval za večjo porabo gnojil in višje pridelke na travnikih in pašnikih, za pašno in hlevsko rejo živine. Osebnostno je sodeloval pri ustanavljanju živinorejskih in mlekarskih organizacij, pri društvi in zadrukah. Na predavanjih je pogosto trdil, da se "krava pri gobcu molze", da je krma poleg zdravja živali temelj napredka kranjske umne živinoreje in mlekarstva, ki ima svoje tržišče zunaj dežele, v Trstu, Kvarnerju, na Dunaju. Več prispevkov je posvetil pasemskemu vprašanju in selekciji mlečnih pasem: sivorjavi-montafonski in cikasti bohinjski, ki ustrežata za kraška in planinska območja. Na koncu je objavil še prispevek o zgodovini razvoja živinoreje v bivši Kranjski ter tudi nekaj domovinskih spisov, med njimi *Land- und Forstwirtschaft, Jagd und Fischerei, objavljeno v Oesterr. – ungarische Monarchie in Wort und Bild (Krain 1891)* ter *Carniola alpina Bees*, uvodne pripombe (1913).⁸

Gustav Pirc je izdal okoli 10 knjig in knjižic ter prevodov in večje število ponatisov važnih navodil iz Kmetovalca.

1. **Mlekarstvo** 1884, ponatis iz Novic 1884, 13–18, 20–23; opisal je prve izkušnje pridobivanja mleka in ravnanja z njim ter pogoje za gospodarski razvoj in organizacijo

Poglavje o govedoreji na Kranjskem.

Spisal

Gustav Pirc.
01818

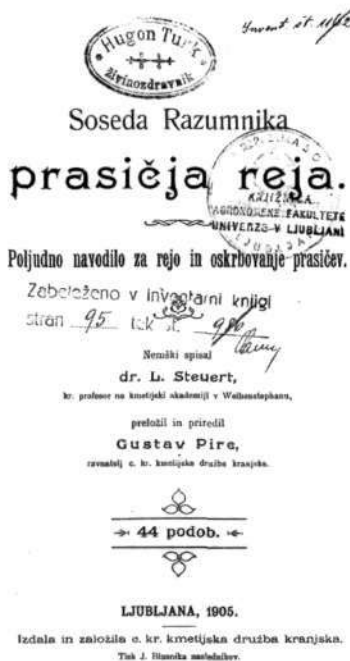
LJUBLJANA 1909.

Izdala in založila c. kr. kmetijska družba kranjska.
Tisk J. Blaznika naslednikov.

Naslovna stran knjige *Poglavje o govedoreji na
Kranjskem*

mlekarstva.

2. **Vrtnarstvo** s posebnim ozirom na obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov (1888, 125 str.). Na podlagi spomenice o kmetijskem šolstvu iz leta 1868 je bilo določeno, da naj bi učenci opravljali praktično delo na šolskem vrtu, v drevesnici, čebelnjaku, sviloreji in v gozdu ter s pomočjo naprednih kmetovalcev, učiteljev in duhovnov. Pirc je napisal knjigo, priročnik z navodili o napravi šolskega vrta, o setvi in saditvi, oskrbovanju vrtnin, sadnega drevja in okrasnih rastlin z drevesnico in pomožnimi napravami.

Naslovna stran knjige *Soseda Razumnika prasičja reja*

kmetije in njihove družine; obračun stroškov in dohodkov izkazuje skoraj 20 % primanjkljaja.

Za izboljšanje razmer priporoča:

– kranjsko kmetijstvo se mora tehnično korenito preobraziti s povečanjem znanja in delovne storilnosti z uporabo gnojil, boljšega semena in orodja;

– k napredku vodi družbena prenova, razvijanje novih dejavnosti, samopomoči za prodajo pridelkov, snovanje blagovnih, mlekarskih in vinarških zadrug po Raiffeisenovih načelih, pridelke pa mora povečati za vsaj 25 %.

4. **Določanje tolšče v mleku.** Ljubljana, 1908, 39 str. Proti koncu stoletja si je potujoči

3. **Kmetijske razmere na Kranjskem.** (Samozaložba Ljubljana, 1902, 64 str.) – Kot potujoči učitelj se je pri opravljanju službenih dolžnosti spoznaval s perečimi problemi kmetijstva in življenja na kmetih ter zbiral statistične podatke. V monarhiji je tedaj prevladovalo tržno gospodarstvo, v svetu pa svobodni blagovni promet. V Trstu so nudili ameriško žito po cenah, ki so bile dvakrat nižje kot cene pšenice, pridelane v alpskih deželah. Kranjski kmet je v veliki stiski, ker ne more prodajati svojih pridelkov po ustreznih cenah, saj ne more tekmovati z razvitejšimi pokrajinami. Zato 55.000 kranjskih kmetov išče postranski zaslužek, a ga ne najde, zato se nadaljuje izseljevanje. Med vzroke našega siromaštva navaja:

– male kmetije, malo njiv, nizki pridelki, leta 1900 so pridelali 7 do 10 stotov krušnega žita, 13 stotov koruze, 17,5 stota prosa na hektar; v zahodnih deželah so pridelki enkrat višji;

– zemljiški davek ter šolske, zdravstvene, okrajne in občinske doklade bremenijo

učitelj kmetijstva Gustav Pirc prizadeval za ustanavljanje združnih mlekarn. Do prve svetovne vojne je na Kranjskem delovalo 42 mlekarn, največ na Notranjskem in na Gorenjskem; izvažale so mleko, maslo, skuto in sir predvsem v Trst in Kvarner. Zato je bilo mleko važen dohodek živinorejcev, vrednotenje mleka pa je bilo odvisno od kakovosti, od maščobe (tolšče) v mleku. Združne mlekarn lahko dosežejo trgovski in moralno-vzgojni smoter, če se mleko plačuje po množini mlečne tolšče. V knjižici z 18 podobami je Gustav Pirc opisal sestav mleka in načine določanja tolšče in s tem njeno vrednotenje. S tem prizadevanjem je Pirc začel uvajati postopke kontrole kakovosti, ki je približala slovensko mlekarstvo na evropsko raven.

Poglavje o govedoreji na Kranjskem. Ljubljana 1909, 63 str. V drugi polovici svojega delovanja je bil Pirc prepričan, da naravne razmere na Kranjskem ustrezajo predvsem za živinorejo in mlekarstvo. V tem spisu opozarja na tedanje napake (dojenje telet, omejeno gibanje, neustrezni hlevi, nepravilnosti pri vzreji telet). Priznava, da se je v zadnjih 50 letih goveja živina vendarle izboljšala. Za naprej priporoča:

- odbiranje najboljših živali za pleme,
- izboljšanje pridelkov krme, zlasti pašne na travnikih in pašnikih,
- križanje domače živine z biki produktivnejših pasem.

Pirc je bil trdno prepričan, da je za pretežni del Dolenjske in Notranjske najustreznejša simodolska pasma za križanje in izboljšanje domače živine. Simodolska je krepkega telesa in izbornega zdravja; v kmečki reji daje do 2.400 litrov, v boljših razmerah pa dvojno količino mleka. Zato je simodolska pasma osvojila polovico sveta. – Za goriški kras ustreza sivorjava švicarska pasma, ki je prilagojena trdim in ostrim vremenskim in talnim razmeram, kot je mraz, vročina in suša. Na Gorenjskem je že razširjeno cikasto pincgavsko govedo, vendar bi lahko še z večjim uspehom redili simodolsko pasmo. S temi predlogi je bilo zelo pravilno usmerjeno pasemsko vprašanje za naslednjih 50 let.

Petero predavanje za kmetiški stan ob vojnem času. ZZ v Ljubljani 1915, 1 – 19.

Na občnem zboru Zadružne zveze v Ljubljani je Gustav Pirc govoril o **žetvenih komisijah**, ki morajo skrbeti, da bo vsa zemlja obdelana, posejana in vsa dela pravočasno opravljena; v ta namen vključiti delavce, živino, orodje ter plačane dninarje. Važno je, da se pred rekvizicijo ohranijo plemenske živali, rezervira semena in vse pridelke zavaruje.

Prevodi. Kmetijske stroke v avstrijskih in čeških deželah so bile na višji ravni razvitosti; novosti so k nam prihajale s časopisi in drugimi tiski, z uradnimi obvestili in trgovskimi ponudbami. Pirc je največ teh spisov povzemal ali preverjal in objavil v Kmetovalcu. Prevedel je tri knjige profesorja dr. L. Steuerta: **Prashičja reja** 1905, **Govedoreja** 1906 in **Konjereja** 1917 (v Kmetovalcu).

Obširno Pircovo bibliografijo bo težko sestaviti, ker kopije ali koncepti člankov niso ohranjeni. Razen tega, po takratni navadi, pod vsemi članki niso navedena imena piscev.

Pirčevi sodelavci in sodobniki

Gustav Pirc je že ob polnoletnosti oblikoval svoj osebni jaz in si zamislil ravno pot v prihodnost; bil je discipliniran in osebno skromen, toda strogo, odločen in pogumen, celo drzen. Ker kot inštruktor na kmetijski šoli na Slapu pri Vipavi od 1881 do 1884 ni bil zadovoljen, se je priglasil na razpis Kranjske kmetijske družbe za mesto deželnega potujočega učitelja za kmetijstvo in bil istega leta 1884 izvoljen za tajnika kmetijske družbe, na položaj, ki ga je do 1881 – skoraj 40 let vodil Janez Bleiweis. Pirc se je z dopolnjenimi 25 leti starosti znašel in uveljavil v družbi, ki so jo tedaj vodili znani kranjski gospodarstveniki, kmetovalci in kulturniki, med njimi so bili predsednik družbe Karol baron Wurzbach; podpredsednik Jožef Friderik Seunig, člani odbora pa dr. Karol Deschmann,

dr. Josip Poklukar, dr. Josip Vošnjak, Ivan Hribar in drugi ugledni javni delavci. V kranjskem deželnem odboru so proti koncu stoletja vladale kranjsko-nemške koalicije (elastiki); deželni glavar je bil grof Thurn-Walsassina. V teh razmerah je tajniku KKD Gustavu Pircu uspelo, da je že istega leta začelo izdajati glasilo Kmetovalec in nato še razne priloge; urejal je tudi Novice ter pisal članke in zbiral gradivo za izdajo priročnikov za vse glavne panoge kmetijstva.⁹

Čeprav je Pirc vse naloge in dela opravljal najraje sam, so mu pri tem pomagali nekateri zunanji sodelavci; od leta 1891 je imel pomočnika in namestnika, od leta 1918 pa tudi tajnika in urednika. Najpomembnejši so bili:

Wiljem Rohrman (1862–1939) je nasledil Gustava Pirca na Slapu ter se leta 1886 s šolo preselil na novoustanovljeno kmetijsko šolo na Grmu pri Novem mestu. S Pircem je sodeloval od prvega leta izhajanja glasila Kmetovalec, v njem je objavljaval pomembne in vodilne članke ter na tej

podlagi izdal pet učnih in praktičnih knjig iz poljedelstva in kmetijskega gospodarstva. Pirc in Rohrman sta se miselno in strokovno dopolnjevala.

France Stupar (1862–1936) je vodil strokovni in tehnični oddelek, poskusno in pospeševalno delo KKD; bil je korektor Kmetovalca in drugih publikacij, obenem pomožni tajnik in Pirčev namestnik, ko je bil ta imenovan za direktorja družbe. Iz svoje prakse je objavil knjižico Apno v kmetijstvu (1902), Navodilo, kako sestavljati poročila o letini (1904)

Določanje tolščobe v mleku.

Spis o važnosti mlečne tolščobe, o važnosti njenega določanja pri reji govodi ter pri mlekarsstvu, ter o načinu njenega določanja po dr. Gerberjevem načinu.

Privedil

Gustav Pirc,

potovalni učitelj za kmetijstvo na Kranjskem.

18 podob.

LJUBLJANA 1908.

Založila o. kr. kmetijska družba kranjska.
Natisnila tiskarna J. Blasnikova naslednikov.

Naslovna stran knjige *Določanje tolščobe v mleku*

in O prvinah in spojinah (1907).

Rado Lah (1879 – 1955) je bil leta 1918 izvoljen za tajnika KKD in za urednika Kmetovalca ter ga s presledkom urejal do leta 1934. Leta 1928 je bil izvoljen za direktorja družbe. Prispevke je objavljajl v avstrijskih in srbohrvatskih glasilih ter izdal knjižici Pridelovanje žita in Hmeljarstvo, oboje leta 1925.¹⁰

Pirčeva politična opredelitev in gospodarsko delovanje

Gustav Pirc je izšel iz liberalne smeri Bleiweisovega kroga. Konec stoletja je do prve svetovne vojne sodeloval s konservativnim predsednikom KKD, s poslancem slovenske ljudske stranke Franom Povšetom, z deželnim glavarjem Ivanom Šušteršičem in odbornikom za gospodarstvo Evgenom Lampetom ter koristno vključeval smotre KKD s politiko kmetijstva kranjske dežele. Osebnost je zelo cenil dr. Janeza Ev. Kreka, poslovno pa sta prestižno tekmovala. KKD s podružnicami in blagovno močno zalogo gnojil, krmil, strojev in izvozom je konkurirala s Krekovo Gospodarsko zvezo in njegovimi zadrugami na podeželju. Leta 1917 se Pirc ni približal Krekovi majniški deklaraciji in jugoslovanski ideji, po Krekovi smrti se je opredelil za avstrijski trializem s Šušteršičem in dekani ljubljanske škofije, ki so ustanovili kmečko ljudsko stranko in izdelali glasilo Resnica (1917 – 1918): "za svobodo naroda do samoodločbe v duhu prave in lojalne demokracije, v neomajni zvestobi do našega cesarja." Leta 1919 je bil Pirc med soustanovitelji samostojne kmetijske stranke, ki je izdajala Kmetijski (kmetski) list, ter si pridobil veljavo v stranki pod vodstvom Ivana Puclja. Ker je Pirc leta 1919 stopil v pokoj, se je čutil svobodnega, da je lahko javno nastopal na strankarskih prireditvah in odločitvah. Bil je član načelstva Samostojne kmetske stranke, podpredsednik Upravnega sveta jadranske banke, član nadzorstva blagovne zadruge Ekonom, član vodstva Zveze slovenskih zadrug in drugih gospodarskih združenj, skratka, Gustav Pirc je bila več let pomembna osebnost na Kranjskem.

V strankarskem boju za oblast nad kmetijsko družbo in njenim premoženjem je bil leta 1921 izvoljen za njenega predsednika, kar je bilo zanj usodno.

Kmetijske razmere

na Kranjskem.

SPISALU

Gustav Pirc,

ravnatelj c. kr. kmetijske družbe kranjske.

Ljubljana 1902.

Samozaložba. — Tisk J. Blasnikova naslednikov.

*Naslovna stran knjige Kmetijske razmere na
Kranjskem*

Po volitvah v državni zbor leta 1923 se je politični in gospodarski položaj v Sloveniji zelo zaostрил; Samostojna kmetijska stranka je na volitvah dobila le 6 % glasov in enega poslanca in s tem izgubila privilegiran položaj. Opozicija znotraj kmetijske družbe je vodstvu in posebej Pircu očitala nekatere pomanjkljivosti, ki jih moralno dosledni in občutljivi predsednik ni preživel; končal je dne 3. maja 1923 v Bohinjskem jezeru; pokopan je na pokopališču v Bohinjski Bistrici.

Prava podoba in osebnost Gustava Pirca se odraža v spominskih člankih, ki so jih napisali njegovi sodelavci, prijatelji in nasprotniki.

Pirčeva doba je doba preporoda slovenskega kmetijstva. Kmetijsko družbo v Ljubljani je Pirc dvignil iz nič v mogočno organizacijo; pod njegovim vodstvom je članstvo narastlo od prvotnih 500 na 15.000; strokovno društvo je razvil v imovito podjetje in združenje naprednih kmetovalcev. Njegovo delo sta nadaljevala Ivo Sancin in Bogdan Ferlinc, stoletne dosežke pa je revolucionarna oblast leta 1945 zasegla in družbo razpustila¹¹, Pirca pa uvrstila med izkoriščevalce kmetov.

Viri

1. Krstni list. *Arhiv Ljubljanske nadškofije* št. 424/96 z dne 27. 8. 96
2. *SBL III*, 357
3. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike *SM (Zb ZNT)* 7. 1953, 69 – 71
4. *Novice* 1894, 211 – 212; *Zb ZNT SM*, 7, 1983, 69 – 70
5. *NAZ* 1882, 6.10 in 32 – 52
6. *Spominski zbornik Biotehniške fakultete v Ljubljani*, 1967, 32 – 33; – *SBL I*, 422 – 424; *II*, 466 – 468 in *III*, 703 – 704
7. Razstava slovenskega novinarstva. Ljubljana 1937
8. *Almanah o slovenskih pisateljih ASP*, 116; Bibliografija, kartoteka v NUK
9. *SBL I*, 131 – 135, 353 – 354; *IV*, 584
10. *SBL II in SBL III*
11. *SBL II*